

УДК 336.02

Затонацька Т. Г.

ФІНАНСУВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ СФЕРИ ШЛЯХОМ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Проаналізовано основні заходи державної політики щодо регулювання інноваційної діяльності в Україні. Автором досліджено зарубіжний досвід фінансування наукової та науково-технічної діяльності шляхом державно-приватного партнерства (ДПП), запропоновано оцінку інституційного забезпечення реалізації механізму ДПП в інноваційній сфері України. Надано рекомендації щодо формування відносин ДПП у науковій та науково-технічній сферах.

Ключові слова: інноваційна діяльність, фінансування наукової діяльності, державно-приватне партнерство, державне стимулювання інноваційної діяльності.

У програмних документах уряду задекларовано впровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки шляхом реалізації потужностей науково-технічного та освітнього потенціалу. Встановлення прямих зв'язків між науковою діяльністю та виробничими процесами, запровадження фінансування фундаментальних досліджень на конкурсних засадах, стимулювання розвитку пріоритетних інноваційних секторів економіки є ключовими завданнями діяльності держави у науковій сфері.

На виконання вказаних завдань розпорядженням Кабінету Міністрів України було ухвалено Концепцію реформування державної політики в інноваційній сфері, відповідно до якої має забезпечуватися пріоритетне спрямування бюджетних коштів на виконання на конкурсних засадах державних цільових наукових і науково-технічних програм, а також державного замовлення. При цьому необхідна оптимізація видатків державного бюджету на фінансування фундаментальних досліджень і розробок згідно з їхнім практичним значенням у відповідній сфері [1]. У контексті такої оптимізації важливим кроком стало ухвалення Концепції реформування системи фінансування та управління науковою і науково-технічною діяльністю [2], метою якої визначено підвищення ефективності використання коштів державного бюджету та реформування названої системи.

Зауважимо, що фундаментальні дослідження і розробки входять до складу всіх напрямів державних видатків – оборони, освіти, охорони здоров'я тощо. Оскільки інноваційний розвиток на сьогодні є одним із пріоритетів розвитку національної економіки, особливої актуальності набуває оптимізація фінансування наукової, винахідницької та інноваційної діяльності.

Фінансування інноваційних розробок шляхом державно-приватного партнерства та його вплив на економічне зростання розглянуто у наукових працях таких зарубіжних вчених, як А. Беллі, А. Н. Лінк, Дж. М. Родрігес-Фернандес, Дж. Т. Скотт, Дж. Хікс. Серед російських фахівців, котрі дослі-

© *Затонацька Т. Г.*, 2014

джували окремі аспекти державно-приватного партнерства у науковій сфері, варто назвати Н. А. Восколович, О. І. Іванову, А. М. Бабича, І. В. Ішину. Зауважимо, що особливу роль ДПП та технопарків у інноваційному розвитку держави підкреслює І. М. Молчанов [3]. Серед українських науковців ДПП як рушійну силу інноваційного розвитку розглядають В. М. Геєць [4], Т. І. Єфіменко [5], І. В. Запатріна [6], А. І. Сухоруков та ін.

Автором поставлено за мету дослідити стан фінансування наукової та науково-технічної сфери в Україні й, урахувавши зарубіжний досвід, надати рекомендації щодо реалізації форм ДПП у науково-дослідній сфері.

Аналізуючи фінансування наукових та науково-технічних робіт у 2008–2012 рр. за рахунок коштів державного бюджету, зауважимо, що їхня частка у загальному обсязі фінансування наукових та науково-технічних робіт дорівнювала 40,24–48,72 %. У кризовому 2009 р. таке фінансування зменшилося – як у фактичному значенні (з 3,9 млрд до 3,4 млрд грн), так і у вигляді частки у загальному обсязі (з 48,72 до 43,45 %). Протягом 2010–2011 рр. відбулося поступове відновлення обсягів фінансування до докризового рівня (3,9 млрд грн у 2011 р.), але відповідна частка і надалі скорочувалася (40,24 % у 2011 р.).

Основна частка фінансування з державного бюджету спрямовувалася на наукові та науково-технічні роботи у переробній промисловості (13,69–18,89 % у 2008–2011 рр.) та сільському господарстві (9,42–11,58 % у 2008–2011 рр.) (рисунки). Щороку поступово скорочувалася частка фінансування наукових і науково-технічних робіт у переробній промисловості – з 18,89 % у 2008 р. до 13,69 % у 2011 р., а у фактичному значенні – з 738,4 млн до 528,4 млн грн відповідно. Також зменшилися частки державного фінансування у добувній промисловості (з 1,5 % у 2008 р. до 1,3 % у 2011 р.) та у діяльності транспорту та зв'язку (з 3,31 % у 2008 р. до 0,2 % у 2011 р.). Натомість зросли частки державного фінансування у будівельній галузі (з 1,2 % у 2008 р. до 1,6 % у 2011 р.), сільському господарстві (з 9,42 % у 2008 р. до 10,94 % у 2011 р.) та виробництві й розподіленні електроенергії, газу та води (з 2,09 % у 2008 р. до 2,82 % у 2011 р.).

Щодо фінансування наукових та науково-технічних робіт за рахунок коштів державного бюджету в соціальній сфері, то, на відміну від економічної сфери, поступово збільшувалися частки фінансування освіти (з 0,93 % у 2008 р. до 2,04 % у 2011 р.), охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (з 5,96 % у 2008 р. до 7,23 % у 2011 р.).

Частка коштів, які надходили на фінансування наукових та науково-технічних робіт із державного бюджету, спрямовувалася у сферу операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям і зростала: від 47,69 % у 2008 р. до 50,23 % у 2011 р. (основу становили дослідження та розробки (89,94–93,33 % у 2008–2011 рр.)).

Оскільки з 2012 р. інформація щодо фінансування наукових та науково-технічних робіт надається за КВЕД-2010, порівняння за галузями з попередніми роками ускладнене. За наявними даними можна констатувати значне скорочення державного фінансування наукових та науково-технічних робіт як економічної, так і соціальної сфери. У 2012 р. найбільшу частку такого

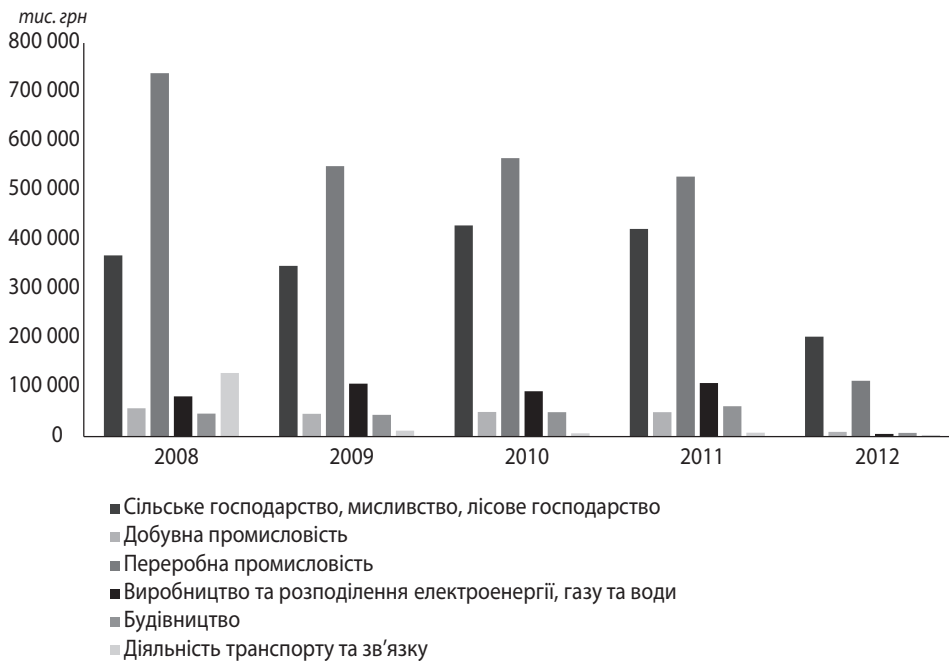

Рисунок. Фінансування наукових та науково-технічних робіт в економічній сфері

Джерело: Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

фінансування (70,42 %) спрямовано у професійну, наукову та технічну діяльність, зокрема 97,18 % з цього обсягу – на наукові дослідження та розробки.

Необхідність економії бюджетних коштів зумовлює пошук нових моделей залучення фінансових ресурсів у розвиток наукової сфери. Джерелами таких ресурсів можуть бути кошти приватних інвесторів та компаній, що зацікавлені в реалізації інноваційних видів продукції з метою отримання додаткових прибутків у майбутніх періодах завдяки застосуванню ефективніших засобів виробництва, виведенню на ринок інноваційних розробок тощо.

А. Веллі та Дж. Хікс у статті “Як фінансові ресурси можуть впливати на інноваційну продукцію університетів” наголошують, що гранти на реалізацію наукових проектів є рушійною силою інноваційного розвитку дослідницьких центрів у закладах вищої освіти [7]. Дж. М. Родрігес-Фернандес у статті “Фінансування наукової діяльності у Колумбії з 2000 по 2012 р.” зазначає, що станом на 2012 р. державна підтримка науково-дослідної діяльності мала тенденцію до зростання [8]. А. Н. Лінк та Дж. Т. Скотт у статті “Державна підтримка науково-дослідної діяльності, зовнішня підтримка з боку приватного сектору та економічне зростання” стверджують, що державна фінансова підтримка науково-дослідної діяльності малих підприємств сприяє збільшенню робочих місць, переважно шляхом розширення співпраці фірм – виробників інноваційної продукції і фірм-замовників. Така взаємодія на ринку

інноваційної продукції можлива лише за умови надання дослідним організаціям підтримки, закупівлі обладнання та інших матеріальних активів [9].

Розвиток співпраці науки і бізнесу на засадах ДПП потребує створення сприятливого нормативно-правового поля та інституційного забезпечення. На думку В. А. Іванова, одним із найважливіших завдань розвитку мережі технопарків та перетворення їх на "сіліконові долини" є встановлення міцних зв'язків з організаціями-інвесторами [10]. А. І. Сухоруков наголошує, що для забезпечення інноваційного розвитку необхідно створити відповідні територіальні кластери, здатні спрямовувати діяльність на виробництво конкурентоспроможної на світовому ринку продукції [11].

Дослідимо досвід країн, у яких за допомогою ДПП фінансується інноваційний розвиток. В Австрії програми Kplus міністерства транспорту, інновацій і технологій та Kind/Knet міністерства економіки й праці, за якими наукова сфера фінансується на засадах співпраці між підприємствами й науковими установами, реалізуються в інтегрованому просторі фундаментальних досліджень дослідних лабораторій ВНЗ і приватних дослідних центрів компаній [12].

Програма Kind/Knet була створена у 1999 р. з метою розвитку та зміцнення конкурентного технологічного кластера шляхом підтримки центрів компетенції та їхніх мереж. Ця програма спрямована на розроблення й трансфер прикладних науково-технічних технологій, створених спільними зусиллями ВНЗ, державних дослідних установ та корпоративних дослідних центрів. Програма передбачає таке співробітництво строком на чотири роки з можливістю продовження контракту ще на три роки. Фінансування програми складається з коштів федерального бюджету (близько 33 %), коштів місцевих бюджетів (близько 16 %) та коштів приватних партнерів (близько 51 %) [13].

З 2007 р. програми Kplus і Kind/Knet було об'єднано в межах Центру компетенції відмінних технологій, діяльність якого ґрунтується на тих самих засадах, що й програми, покладені в його основу. Провідним видом фіскального стимулювання в цій сфері є зменшення бази оподаткування прибутку на 8–10 % за умови, що сума такої знижки інвестується у визначені матеріальні активи на період не менше чотирьох років. При цьому податкові пільги на державно-приватне партнерство було скасовано з 2011 р. [14].

У Російській Федерації також посилюється співпраця науки та бізнесу шляхом активізації діяльності технопарків при ВНЗ. Так, технопарк Південного федерального університету (ПФУ) РФ складається з 12 науково-дослідних інститутів і семи конструкторських бюро. Технопарк ПФУ створений на основі технопарків Ростовського державного університету і Таганрозького державного радіотехнічного університету. Сьогодні він об'єднує близько 50 малих інноваційних підприємств. Деякі фірми технопарку (ТОВ "НВП Спецбуд-Зв'язок", ЗАТ "Медиком", ЗАТ "Ритм") є лідерами інноваційного розвитку РФ [15].

Вагомий внесок у розвиток інноваційної діяльності РФ робить Південно-Російський державний політехнічний університет (НПІ) імені М. І. Платова – багатопрофільний освітній і науково-інноваційний комплекс. До його складу входять 12 науково-дослідних інститутів, управління інноваційної діяльності, науково-дослідна частина, науково-виробничі центри, центр колективного

користування “Нанотехнології ЮРГПУ (НП)”, а також Донський технопарк [16]. Таким чином, ДПП у сфері науково-технічних та інноваційних розробок реалізується у межах мереж дослідних центрів, що виконують дослідження для приватного сектору на підставі довгострокових угод про співпрацю.

Державна підтримка діяльності технопарків у Російській Федерації здійснюється відповідно до закону про технопарки та законів, що ухвалюються на регіональному рівні. Держава стимулює інноваційну діяльність технопарків переважно шляхом встановлення пільгової ставки податку на прибуток до місцевого бюджету (від 18 до 13,5 %), податкових пільг на майно організацій, надання податкового інвестиційного кредиту, субсидій з місцевого бюджету, премій у сфері інноваційної діяльності [17]. Щодо участі приватних структур у фінансуванні діяльності технопарків, то Є. А. Громов зазначає, що наразі у технопарках РФ найбільшого поширення набула змішана форма власності: близько 50 % технопарків утворені на основі змішаної форми власності, у 70 % з них переважає державна власність [18].

У таблиці наведено огляд зарубіжного досвіду державної підтримки інноваційного розвитку шляхом фіскального стимулювання науково-дослідної діяльності. Як бачимо, у провідних країнах активно застосовується механізм державної фінансової підтримки реалізації інноваційного потенціалу та науково-дослідної діяльності. Зауважимо, що податкове стимулювання при цьому майже не використовується з огляду на високі втрати бюджету.

У нашій країні також наявне державне стимулювання науково-дослідної діяльності. Відповідно до Податкового кодексу України звільняються від сплати земельного податку заклади науки, які повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів. За бюджетною програмою підтримки діяльності технологічних парків відбуваються повне або часткове (до 50 %) безпроцентне кредитування проектів технологічних парків, повна або часткова компенсація процентів, сплачуваних комерційним банкам, а також надаються цільові субсидії у вигляді сум ввізного мита. Стратегічно важливі проекти, що забезпечують технологічне оновлення та розвиток базових галузей реального сектору економіки, є пріоритетними для залучення коштів Державною агенцією з інвестицій та управління національними проектами України.

У сучасних умовах особливо актуальне використання державно-приватного партнерства у сфері науково-дослідної діяльності. Відомі такі форми співробітництва науки та бізнесу, як малі підприємства при ВНЗ, технопарки та бізнес-інкубатори. Вони досить поширені у країнах ЄС, США, Китаї, ОАЕ тощо. На жаль, на сьогодні не сформовано нормативно-правової бази для сприяння створенню малих підприємств при ВНЗ, які стали б стимулом для підвищення інноваційної активності студентів. Щодо технопарків, то наявна нормативно-правова база для їх заснування та функціонування (Закони України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків”, “Про наукові парки”, “Про індустріальні парки”, “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій”). Розширення мережі технопарків спрямоване на розвиток наукового потенціалу країни та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Бізнес-інкубатори,

Зарубіжний досвід державного стимулювання науково-дослідної діяльності

№ з/п	Країна	Заходи фіскального стимулювання інноваційної діяльності
1	Російська Федерація	Списання в податковому обліку вартості нематеріальних активів інноваційної спрямованості (виключних прав на винаходи, промислові зразки, корисні моделі тощо) протягом двох років через механізм амортизації; учасники проекту “Сколково” отримали можливість звільнення від сплати податку на прибуток організацій протягом 10 років з моменту реєстрації як учасника проекту за умови, що обсяг виручки від реалізації товарів (робіт, послуг, майнових прав) такого учасника не перевищує 1 млрд руб. на рік
2	США	Надання податкового кредиту для інноваційних підприємств
3	Німеччина	Фінансові гранти на реалізацію інноваційної діяльності, що виплачуються окремо для кожного проекту. Грант розрахований на фінансування до 50 % суми виконання проекту; кредитування науково-дослідної діяльності у межах державних програм (до 100 % проектних витрат); відсутність податкових стимулів
4	Великобританія	Надання кредитів на реалізацію науково-дослідної діяльності; знижена ставка податку на прибуток (10 %) для компаній, які запатентували свої наукові розробки; прискорена амортизація обладнання та автомобілів, які використовуються для досліджень і розробок

Складено за: Основные направления налоговой политики Российской Федерации на 2012 год и на плановый период 2013 и 2014 годов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.ru/common/gen_html/index.php?id=13307&fld=HTML_MAIN ; The American Taxpayer Relief Act // The Committee on Finance United States Senate [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finance.senate.gov/legislation/details/?id=acd8d505-5056-a032-5213-d4c3ac0bb7b0> ; GlobalSurveyof R&D TaxIncentives / Deloitte, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.investinamericasfuture.org/PDFs/Global_RD_Survey_March_2013.pdf. – Р. 14.

які сприяють становленню й розвитку інноваційних підприємств, в Україні мають форму громадських організацій, діяльність яких регулюється Законом України “Про громадські об’єднання”. Діє Українська асоціація бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів.

Нормативно-правове забезпечення формування ДПП у науково-технологічній сфері в Україні охоплює такі законодавчі акти:

- 1) Закон України “Про державно-приватне партнерство”, який створює підґрунтя для забезпечення суттєвої частки інвестиційних потреб технопарків та малих інноваційних підприємств при ВНЗ через інвестиції приватних партнерів;
- 2) постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку надання приватним партнером державному партнеру інформації про

виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства”, яка забезпечує відкритий обмін інформацією між державним і приватним партнером у процесі реалізації спільного проекту, зокрема у науково-технологічній сфері;

- 3) постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Методики виявлення ризиків, пов’язаних із державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними”, яка врегульовує питання, пов’язані з визначенням та розподілом ризиків між державним та приватним партнером, що сприяє забезпеченню певних гарантій для приватного партнера;
- 4) постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства”, яка визначає порядок державного фінансування певних проектів, що реалізуються шляхом ДПП.

Отже, нормативно-правове забезпечення дає змогу сформувати державно-приватне партнерство у науково-технологічній сфері. Наявність певних державних стимулів для ведення науково-дослідної діяльності є вагомим фактором для сприяння формуванню інноваційних центрів на території України.

Чинна нормативно-правова база створює підґрунтя для розвитку державно-приватного партнерства у науковій сфері за участю провідних ВНЗ країни. На сьогодні у найбільших університетах України, таких як Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”, Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя та ін., діють науково-дослідні центри, де студенти можуть реалізувати свої наукові знання та створити інноваційний продукт.

Утворення науково-дослідних центрів на умовах співфінансування держави та бізнесу в Україні можливе відповідно до ст. 4 Закону України “Про державно-приватне партнерство”, у якій визначено сфери такого партнерства. Формування наукових центрів на базі наявних науково-дослідних установ з метою задоволення конкретних потреб приватного сектору в інноваційних і прикладних розробках здатне значною мірою прискорити інноваційний розвиток та підвищити конкурентоспроможність вітчизняних товарів на міжнародному ринку. Для успішного впровадження угод про співпрацю науки й бізнесу в Україні рекомендується вжити такі заходи:

- 1) створити систему оцінювання діяльності наукових установ з метою об’єднання окремих наукових підрозділів у мережу центрів компетенції, що фінансується на основі ДПП;
- 2) вдосконалити систему охорони інтелектуальної власності, зокрема шляхом внесення змін до Закону України “Про авторське право і суміжні права” у напрямі полегшення набуття права інтелектуальної власності;
- 3) визначити тривалість відносин співробітництва у науковій сфері у Законі України “Про державно-приватне партнерство” за формулою “4 + 3” (базовий контракт на чотири роки з можливістю продовження угоди у разі позитивного висновку в результаті моніторингу ефективності такої

співпраці), що стане підґрунтям для підвищення рівня довіри бізнесу до державних дослідних установ та університетів.

Сприяння розвитку малого підприємництва при ВНЗ, з огляду на зарубіжний досвід, дає змогу створити робочі місця для молоді та надати їй стимул для продовження наукової діяльності в нашій країні. Малі підприємства при ВНЗ у подальшій перспективі можуть перейти до системи самоопукності та створити джерело доходу для університетів. Важливу роль у цьому процесі також відіграють фіскальні стимули й система державної підтримки винахідництва шляхом визначення національних пріоритетів технічного та технологічного розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.09.2012 № 691-р // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 180.
2. Про схвалення Концепції реформування системи фінансування та управління науковою і науково-технічною діяльністю: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2012 № 780-р // Урядовий кур'єр. – 2012. – №193.
3. Молчанов И. Н. Модернизация и инновационное развитие регионов (на примере ЮФО) / И. Н. Молчанов, Н. П. Молчанова // Россия: тенденции и перспективы развития. – М., 2013. — Т. 2. – Вып. 8. – С. 666–670.
4. Геєць В. М. Партнерство держави, науки і бізнесу в модернізації економіки: світові тенденції та ситуація в Україні: доповідь на засіданні Стратегічної ради Українського центру сприяння розвитку публічно-приватного партнерства від 23 вересня 2010 р. / В. М. Геєць [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrppr.com/uk/held-events/81-2010-09-25-10-25-36>.
5. Державно-приватне партнерство в системі регулювання економіки: монографія / Т. І. Єфименко, Є. А. Черевиков, К. В. Павлюк та ін.; ред.: Т. І. Єфименко; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – К., 2012. – 371 с.
6. Запатрина И. В. Потенциал публично-частного партнерства для развивающихся экономик / И. В. Запатрина. – К.: Изд. ц-тр Союза собственников жилья Украины, 2011. – 152 с.
7. Whalley A. Spending wisely? How resources affect knowledge production in universities / A. Whalley, J. Hicks // Economic Inquiry. – 2014. – Vol. 52. – Is. 1. – P. 35–55.
8. Rodríguez-Fernández J. M. Scientific financial funding in Colombia from 2000 to 2012 / J. M. Rodríguez-Fernández // Universitas Scientiarum. – 2013. – Vol. 18. – Is. 3. – P. 311–320.
9. Link A.N. Public R&D subsidies, outside private support, and employment growth / A. N. Link, J. T. Scott // Economics of Innovation and New Technology. – 2013. – Vol. 22. – Issue 6. – P. 537–550.
10. Иванов В. А. Анализ зарубежного опыта строительства и развития технопарков / В. А. Иванов // Экономические науки. – 2012. – № 1. – С. 82–84.
11. Сухоруков А. І. Проблеми розвитку високотехнологічних підприємств в Україні / А. І. Сухоруков, Є. В. Белашов // Стратегія розвитку України: соціологія, економіка, право. – 2008. – № 1/2. – С. 470–474.
12. Witters L. The Role of Public-Private Partnerships in Driving Innovation / L. Witters, R. Marom, K. Steinert // Global Innovation Index 2012. – Ch. 2. – Geneva, Switzerland,

2012. – 464 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/export/sites/www/econ_stat/en/economics/gii/pdf/chapter2.pdf.
13. Public-Private Partnerships for Research and Innovation: an Evaluation of the Austrian Experience // OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/austria/25717078.pdf>.
14. Austrian ERA portal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.era.gv.at/space/11442/directory/11894.html>.
15. Южный федеральный университет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sfedu.ru/>
16. Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования “Южно-Российский государственный политехнический университет (НПИ) имени М. И. Платова” . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.npi-tu.ru>.
17. О государственной поддержке инновационной деятельности в Краснодарском крае : закон Краснодарского края от 05.04.2010 № 1946-КЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kubzsk.ru/kodeksdb/noframe/law?d&nd=921039888&prevDoc=921054305>.
18. Громов Е. А. Передовые тенденции в развитии технопарков: теоретические и практические аспекты / Е. А. Громов // Проблемы современной экономики. – 2008. – №1 (25).

*Стаття надійшла до редакції
28 січня 2014 року*